

Från Plan 2009 nr 1

Strandskydd utan verkan

Inledning: problemet

För 33 år sedan fick Sverige en strandskyddslag, som hade till målsättning att sätta stopp för en planlös strandexploatering, som varje år allt mera utarmade allemansrätten kring kuster, sjöar och vattendrag i hela landet. Lagens syfte var att förhindra nybyggnader inom 100 m (300 m för utökad strandskydd) inom strandzonen och 1994 utökades strandskyddsbestämmelserna även med ett skydd för växt- och djurliv.

Det gick inte så bra. Strandexploateringen fortsätter obönhörligt, trots strandskyddslagen och även längs redan hårt exploaterade kuster. Mängder av obegripliga dispenser, hutlösa svartbyggen och allsköns olagliga annekteringar av strandpromenader som skulle vara tillgängliga enligt allemansrätten och enligt gällande byggnadslov, breder ut sig framför allt i skärgårdarna. Det är ingen anekdot att den som planlöst åker österut från Stockholm aldrig når havet. Med förberedelser kan man kanske söka sig fram till en överbelastad liten glugg mot havet, men där räcker inte parkeringsplatserna till under vackra sommardagar.

Detta är en trist sanning, och än värre är det för dem som bor i skärgårdskommunerna. Har man inte sin egen strand och brygga, så får man gå runt långa avsnitt av privatiserade stränder för att komma till havet. Strandpromenader är det ytterligare ont om. Istället har vi fått små och omtvistade s.k. sjövissten. Även dessa minskar i antal genom dispenser och genom olika slags laglösa staket, skyltar och andra anordningar för att mota bort allmänheten.

Båtplatser är det också ont om, både för de boende och för besökande. Skärgårdsstiftelsen är ett stort glädjämne för skärgårdsvännerna och båtfolket. Men stiftelsen verkar mest ute på öarna, inte i befolkningscentras närmiljöer.

Precisering av rättsläget: dispenser, bygglov och illegal annektering

Nästan 15 procent av hela den nuvarande strandnära bebyggelsen har tillkommit under perioden efter den nuvarande strandlagens tillkomst (1975–2000). Under ett enda år (2005) har Värmdö kommun delat ut så mycket som 153 byggnadslov med dispens från strandskyddsbestämmelserna, varav 31 gäller nya bostads- eller fritidshus. Resten är komplementbyggnader, sjöbodrar, bryggor, schaktning etc. I allmänhet har dispenserna medgivits med anvisning om att fri passage längs stranden ska upprätthållas. I byggnadsloven anges då en tomtplats runt bostadshuset ("hemfridszon" på 25 m), som inte ska gå ned till sjön, och som lämnar fri passage. Strandskyddet i Finland är en förebild: där är 25 metersregeln allmänt accepterad och känd, och inga bygglovsåtgärder ges innanför en strandzon på 25 m.

I Sverige tenderar de som har fått sjönära byggnadslov att sprida sitt revir fram emot strandlinjen, trots att detta alltså strider mot intentionerna med bygglovet och mot allemansrätten. Och det sker dessutom ofta även på annans mark. Privatskyltar, förråd, stängsel och häckar, upplag, gräsmattor, planteringar, flaggstänger, bojar osv. representerar en hel flora av illegala annekteringar, från subtila till grova signaler som syftar till att mota bort allmänheten. Vad det omedelbart handlar om är att osynliggöra rätten till fri passage. På så sätt utsläcks allemansrätt

och strandpromenader, trots strandskyddslagen. Stöld från det allmänna, kan man säga i många fall. Det sker ofta vid ägarbyte eller övergång till permanentboende.

Det råder en missnöjd stämning bland de närboende, med förlorade fritidsmöjligheter, och minskad välfärd, i vidare mening. En stor del av befolkningen har varken tid eller möjligheter att skaffa sig exakt kunskap om vad som faktiskt gäller ifråga om fri passage i strandzonen. Informationen ligger dold i byggnadsnämndernas arkiv. De flesta avstår från sina rättigheter för att undvika konflikter och obehag. Byggnadsnämnderna får ta emot mängder av anmälningar från allmänheten om en ständigt ökad illegal annektering, som sedan leds vidare till domstol.

En mångårig massiv erfarenhet har således visat att vi måste stärka strandskyddet genom att få stopp på strandskyddsdispenserna, både i hårt exploaterade områden och i orörda områden. Vi måste också ålägga kommunerna ett skärpt ansvar att beivra illegala annekteringar. Kommunerna måste även bistå allmänheten med information om var fri passage råder. Det kan bl.a. ske genom att tillhandahålla kartor med information om rättigheter till passage.

Nya strandlagen

2008 publicerades en ny utredning från miljödepartementet (*Stranden - en värdefull miljö*, Ds 2008:21). Där skrivs om hur lättnader i strandskyddet ska kunna uppnås i framtiden. Men där sägs inget om vad som kan göras på de platser där strandexploateringen redan gått för långt.

Den svenska verkligheten beskrivs i märkligt överslätande ordalag. Utredningens grundtes är att s.k. landsbygdsutveckling kräver (ännu mera) strandexploatering. Utan närmare förklaring får denna ”landsbygdsutveckling” legitimera fortsatta ingrepp i strandskyddet. Vi menar istället att fri natur och allmänt tillgängliga stränder är en viktig tillgång för befolkningen i sin helhet. Det är en tillväxtfaktor både när det gäller inflyttning, företagslokalisering och samhällsekonomi.

I förslaget till ny Miljöbalk 16 §,1. skrivs att anordningar som för sin ”funktion” måste finnas på strandområde undantas från strandskyddets restriktioner. Detta är en gammal formulering som ständigt missbrukas till att ge bygglov som inkräktar på en ofta mer nödvändig allemansrätt. 18 §, d2 beskriver som ett kriterium för strandskyddsdispens att strandskyddets syften ”fortfarande tillgodoses långsiktigt i kommunen”. Vad innebär det? Räcker det att varje kommun sparar en båthamn och en badstrand? Skapar detta bra *närmiljöer*. Begreppet *närmiljö* finns f.ö. inte med i Ds 2008:21. I 18 §, d4 skriver man om dispensmöjligheter ”i anslutning till en redan befintlig bebyggelse”. Betyder det att långa avspärningar kan få förlängas ytterligare, och att gluggar av ”sjövissten” kan få täppas till?

Framtiden

Vi anser att det behövs en kraftfull lagstiftning som effektivt sätter stopp för fortsatta dispenser. Erfarenheten har också visat att det behövs skarpa instrument för att beivra illegala annekteringar. Kommunerna behöver vidare axla sitt ansvar att bistå medborgarna genom att bryta den osäkerhet som råder om strändernas tillgänglighet. Vi behöver regelbundna strandinven-

teringar som regelbundet klargör tillgängligheten genom kartmaterial som offentliggörs. Detta kommer också att bromsa och kanske tränga tillbaka den illegala annekteringen.

Miljödepartementets utredningsförslag innebär en uppluckring av strandskyddslagen i hela landet. Allemansrätten kommer på undantag längst den hela svenska kusten, även i redan hårt exploaterade områden som Stockholms skärgård. Det finns starka ekonomiska intressen som vill urholka allemansrätten. Med miljödepartementets förslag får dessa krafter vatten på sin kvarn.

För enskilda kommuner som Värmdö innebär förslaget att ännu fler strandområden blir otillgängliga för invånarna. Det är illavarslande att Värmdö kommun som varit mest släpphänt med dispenser nu vill begagna tillfället att ta sig rätt att dela ut ännu flera dispenser. I Värmdös remissvar begär man nu också utökad egen dispensrätt inom kommunen. Vad man skriver innebär att köra över både högre myndigheter och allmänheten.

2008-09-12

Per Sigurd Agrell

professor i management
grell@gmail.com

070/8134875

Abdul Khakee

professor i samhällsplanering
ablkhe@infra.kth.se

08/90 8008

Joachim Vogel

professor i sociologi psa-
j.vogel@telia.com

070/7458005